

IRODALOM

- Ember Győző (1967): A Magyar Történelmi Társulat száz éve. Századok. 6, 1140–1169.
- Esztergomi Prímási Levéltár – Ipolyi Levéltár, R.114, R.116, R.117. R.119. R.113.
- Glatz Ferenc (1967a): A Magyar Történelmi Társulat megalakulásának története. Századok. 1–2, 233–267.
- Glatz Ferenc (1967b): Szerkesztőségi munka az induló Századoknál. Századok. 3–4, 665–687.
- H. Balázs Éva (1967): A Történelmi Társulat könyvkiadásának száz éve. Századok, 6, 1169–1173.
- Incze Miklós (1967): A száz esztendő századok, Századok. 6, 1174–1176.o.;
- Kosáry Domokos (1967): A Társulat társadalmi bázisa és annak hatása a történelemszemléletre. Századok. 6, 1177–1180.
- Lukinich Imre (1918): *A Magyar Történelmi Társulat története 1867–1917*. MTT, Budapest
- R. Várkonyi Ágnes (1967): A Történelmi Társulat megalakulásának előzményeihez. Századok. 6, 1185–89.

- Magyar Országos Levéltár, Erdélyi Nemzeti Múzeum Mikó és Ráday család levéltára, 789 doboz MOL P 955, 1 doboz, Hóman Bálint hagyatéka MOL P 1500, a Magyar Történelmi Társulat anyagai MOL XIX-I-2-b, 1. doboz. Andics Erzsébet miniszter-helyettesi anyaga
- MTA Könyvtára: MTA Történelmi Bizottmány jegyzőkönyvei: MTA TB 14/1867
- MTA Könyvtára: Ráth Károly levelezése II. Magyar Irodalmi Levelezés 4r-163. 3r-114. (Ipolyi Arnold Ráthhoz írott levelei /L./, Ipolyi Toldy Ferenchez írt levele)
- MTT 106–108. szoba, 4. szekrény
- OSzK Levelestár - Ráth Károly és Ipolyi Arnold, Szabó Károly és Pesty F., Csaplár B. és Pesty F., Szabó Károly és Szilágyi Sándor, Ipolyi Arnold és Fraknoi Vilmos levelezése
- R. Várkonyi Ágnes (1967): A Történelmi Társulat megalakulásának előzményeihez. Századok. 6, 1185–89.
- Sinkovics István (1967): A történettudomány és a népszerűsítés. Századok. 6, 1180–1185.
- Spira György (1967): Hozzászólás. Századok. 6, 1190.

A TÁRSULAT REGIONÁLIS ÉS HELYI SZERVEZETEI

Vonyó József

PhD, egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem Történettudományi Intézet

vonyo@btk.pte.hu

„A területi csoportok a Társulatnak területi – regionális vagy megyei – alapon szervezett egységei. Tagjai az adott területen működő társulati tagok. A csoportok létesítéséhez, illetve megszüntetéséhez, működési helyük megállapításához az igazgatóválasztmány határozata szükséges. A területi csoport elnökét, alelnökét és titkárát a csoport tagjai választják a csoport ülésén, négyévi időtartamra. A csoportelnök évenként beszámol a csoport munkájáról a Társulat elnökségének, időközben rendszeresen tartja a kapcsolatot az illetékes alelnökkel és titkárral.” (<http://www.tortelmitarsulat.hu/tarsulat/alapszabaly.php>) A fenti sorokkal definiálja a regionális és helyi szervezetek társulaton belüli státusát és működésük kereteit az alapszabály. Ha a benne foglalt feladatkörük alapján végzett tevékenységüket tekintjük, egyszerű sikertörténetként könyvelhetnénk el működésüket, melyet több száz konferencia szervezése és könyv kiadása, sokezer szakmai előadás, könyvbemutató, számos vetélkedő és kiállítás megrendezése reprezentál. Ennek kapcsán jelentős szerepet játszottak a helytörténeti kutatásokban és a történelemtanárok továbbképzésében is.

A történet azonban nem ilyen egyszerű. Mindenekelőtt azért, mert a *Történelmi* Tár-

sulat – területi csoportjaival együtt – maga is *történeti* jelenség. S miként a történettudomány általában, egyik fontos szervezete sem függetleníthette magát a társadalmi-politikai környezet változásainak hatásaitól. Ezért a területi csoportok működését tartalmi és szervezeti vonatkozásban is időbeli és területi eltérések jellemezték.

Az első nyolcvankét év dokumentumaiiban hiába kutatunk a fentiekhez hasonló passzusok után. 1949-ig a Magyar Történelmi Társulat tagolatlan, országos szervezatként működött, amelynek nem voltak önállóan működő területi csoportjai, vidéki tevékenységét is az országos központ szervezte (Emlékkönyv, 1892; Századok, 1892; Gróf Klebelsberg Kunó elnöki megnyitói in: Klebersberg, 1990) Az egész ország életét felforgató politikai fordulat hozta azokat a változásokat a történe-szek tudományos társaságának működésében, ami kötelezővé s egyben lehetővé tette területi csoportok létesítését. Erről az MDP vezetésének elvárásai szerint 1949-ben létrejött új társulati vezetés döntött, kialakításukra ezt követően került sor. Abban az időszakban, amikor a Magyar Dolgozók Pártja korlátlan hatalmának kiépítését követően átszervezték a magyar tudományos életet. Ez nemcsak az

Akadémia pártirányításának kialakítását, államosítását, szervezetének és funkcióinak jelentős módosítását, tagsága nagy részének politikai szempontok alapján történő kicserélését (Kónya, 1975; Péteri, 1989; Póto, 1994), illetve a korszak legfontosabb tudományos kutatóhelyei, az egyetemek autonómiájának felszámolását eredményezte. Az államosítás azt jelentette, hogy a hatalmat kizárólagosan uraló MDP vezetése határozta meg az átalakított intézmények feladatait, működésük anyagi és személyi feltételeit. Ezek a viszonyok determinálták a tudományos egyesületek, így a Magyar Történelmi Társulat lehetőségeit és működését is. Az uralkodó párt akaratának érvényesítését szolgálta, hogy a társulat díszelnöke, majd később tiszteletbeli elnöke 1956-ig Révai József,¹ elnöke pedig a Moszkvából hazatért, 1949-ben akadémikussá „választott” kommunista történész, Andics Erzsébet lett (Századok, 1949, 374–376.).

Ezt követően a társulat szinte kizárólagos jogosítványokat kapott „a történelem aktuális kérdéseinek és irányvonalainak meghatározására”, fő feladatuként pedig egy új, marxista szemléletű magyar történelem megalkotását jelölték meg (Századok, 1949, 374–376.). Mindezzel az egyeduralgoló párt propagandacéljait kellett szolgálnia, mert – miként Andics később fogalmazott – „... a leghatékonyabb ideológiai fegyver a történészek kezében van.” (Századok, 1955, 975.)

A munka csak akkor lehetett sikeres, ha az egész országra kiterjed. Ezért alakították meg a területi csoportokat. Nem önszervező-

¹ Révai 1949–1953 között az MDP politikai bizottságának tagjaként és titkáráként, egyben népművelési miniszterként állami és „pártvonalon” is közvetlenül határozta meg és ellenőrizte a tág értelemben vett kultúra valamennyi területének és intézményének tevékenységét. (Erről lásd például Huszár, 1998; Szilágyi, 1992.)

dés, hanem központi döntés alapján. Elekes Lajos, akkori főtitkár szavai is jelzik, hogy mozgásterük az első években ennek megfelelően erősen behatárolt volt: „A helyi szervezet a *budapesti központ irányításával*, de közvetlenül vezeti, szervezi a helyi és környékbeli munkát. Feladatköre: meghatározott területen *képviseli a Társulatot, elvégzi a szervezési munkát, a történészek és a történelem iránt érdeklődők tömörítését*, egybehangolja, és az *ötéves terv munkálataiba bekapcsolja a tudományos kutatók tevékenységét*, előadásokat tart, s végül *szakmai vonatkozásokban útbaigazításokkal szolgál a környékbeli nevelőknek.*” (Századok, 1949, 378.)

A fentiek szellemében, a hatékony központi irányítás és a szakmai szempontokat is érvényesítő személyi feltételek biztosítása érdekében alakították ki a regionális csoportokat – ahol lehetett, egyetemi-főiskolai vagy tudományos intézményekkel a centrumban. Elsőként a Dél-alföldi Csoport létesült 1950. március 19-én, melynek létrehozása körül Geróné Fazekas Erzsébet, az MDP második számú vezetőjének felesége bábáskodott (Századok, 1950, 462.). A többi csoport megalakulása – kettő kivételével – elhúzódott. A budapesti és kezdetben a Pest megyei programokat az országos központ közvetlenül szervezte. (1. táblázat) A területi csoportok néhány szervezeti adata (Századok, 1950, 1951, 1954, 1963)

Ez a szervezeti struktúra néhány év eltéréssel bomlásnak indult, azáltal, hogy sorra alakultak megyei csoportok, melyek egy része fokozatosan függetlenítette magát a területi csoporttól, s önállóan folytatta tevékenységét, közvetlen kapcsolatot tartva az országos elnökséggel, illetve igazgatóválasztmánnyal. A folyamatot a Borsod-miskolci (Borsod-Abaúj-Zemplén megyei – V. J.) Csoport Kelet-magyarországi csoportból történő kiválása

indította el 1954. október 24-én. Példájukat az 1980-as évekig követte az összes megye, beleértve az addig regionális csoporton kívüli Pest megyét is. Ennek következtében az 1990-es évekre a regionális egységek megszűntek – a változatlan keretek között működő Dél-dunántúli Csoport kivételével. A megyei csoportok itt is megalakultak, de a továbbra is fennálló regionális szervezet keretében működnek.

Az 1949–1962 közötti időszak önmagában is összetett. A kezdeteket, a Rákosi-korszak legkeményebb éveit az eredeti célkitűzések következetes megvalósítása jellemezte. A társulati csoportok elsődleges feladata „a leghatékonyabb ideológiai fegyver” alkalmazása volt. Nem csak, sőt nem elsősorban a szakmai munkát kellett szervezniük. A szakembereket is főként azért kellett összefogniuk, hogy egységes, marxista szellemben alakítsák át a lakosság történelmi tudatát. Ezért az „... MDP útmutatása [...] nyomán a Magyar

Történelmi Társulat keretében megalakult az Előadói Szakosztály”. Ennek megyei szakosztályai, az élükre kinevezett összekötők irányításával, központilag meghatározott témakörökben szerveztek előadásokat üzemekben, intézményekben, falvakban. Csak egy példa e munka volumenének illusztrálására: 1951 novemberében 229 előadást tartottak vidéken (Komárom megyében 52, Baranyában 36, Hajdú-Biharban 15) mintegy 14 ezer résztvevővel (Századok, 1951, 589.). Mindehhez biztosították a szükséges anyagi feltételeket: a társulat az Akadémia közvetítésével jelentős támogatásban részesült a központi költségvetésből. Gondoskodtak az előadók utazásáról, a technikai feltételekről. Számukat és hatásukat tekintve ezek mellett eltörpültek a szakmai jellegű programok. A szigorú központi irányítás nem adott lehetőséget a helyi kezdeményezésekre, a munka tartalmi és módszertani tekintetben is azonos jellegű volt az egyes területi csoportokban.

	Alakulás	Székhely	Bázisintézmény
Dél-alföldi Csoport (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád)	1950. 03. 19.	Szeged	József Attila Tudományegyetem
Kelet-magyarországi Csoport (Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár)	1950. 12. 17.	Debrecen	Kossuth Lajos Tudományegyetem
Észak-magyarországi Csoport (Heves, Nógrád, Szolnok)	1951. 10. 28.	Eger	Egri Pedagógiai Főiskola
Dél-dunántúli Csoport (Baranya, Somogy, Tolna, Zala)	1954. 04. 27.	Pécs	MTA Dunántúli Tudományos Intézete
Kelet-dunántúli Csoport (Fejér, Komárom, Veszprém)	1962. 05. 18.	Székesfehérvár	Fejér Megyei Levéltár
Nyugat-dunántúli Csoport (Győr-Sopron, Vas)	1963. 11. 05.	Győr	Győr-Sopron Megyei Levéltár

1. táblázat

A hatás nyilván nem maradt el, de nem minden tekintetben a szervezők szándéka szerint alakult. A programokon százak vehettek részt országsszerte, s hallgatták meg „a magyar nép igazi történetét”, a megelőző korszakok és azok magyarországi gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai elitjének reakcióssá, fasisztává minősítését, a munkásmozgalom, s azon belül a kommunista párt szerepének, jelentőségének felnagyítását, idealizálását stb. hangoztató – azaz a történeti valóságot meghamisító – történezműveket, történelemtanárokat. Mindez azonban a történelmi ismeretek iránti érdeklődés növelését is eredményezte. Másrészt azt is, hogy sok ezren szembesültek az MDP vezetése által sulykolt propagandisztikus történeti kép és az általuk megélt történelem ellentmondásaival, ami kritikus viszonyt alakított ki bennük az előadásokon elhangzott nézetekhez és azok képviselőihez.

Minden bizonnyal ennek is szerepe volt abban, hogy a Nagy Imre-kormány időszakában elindultak másféle mozgások, az ekkor megfogalmazott új vélemények széles körben találtak visszhangra a területi csoportokban, a történelem iránt érdeklődőkben. A kezdeményezés ezúttal is a központból indult. A *Századok* szerkesztősége által szervezett vitában a párt elvárásaitól eltérő nézetek hangzottak el a történettudomány helyzetéről és feladatairól (*Századok*, 1953, 1954). Ennek alapján rendeztek két jelentős vitautulást 1954. szeptember 30-án Debrecenben és Egerben helyi és budapesti kutatók, levéltárosok, tanárok, diákok részvételével. A vitaindítók és hozzászólások tartalma nem ismert. A nagy érdeklődés és a hozzászólások nagy száma azonban jelezte, hogy az „új szakasz” politikájának hatására kibontakozóban lévő szabadabb légkört a szakma vidéki képviselői is igyekez-

tek kihasználni egy reálisabb történelemszemlélet kialakítására, az ideológiai-politikai szempontok helyett a szakmai kritériumok érvényesítésére (*Századok*, 1954, 720.).

Feltűnő, hogy hosszú és vontatott előkészületek után ekkor alakult csak meg a Dél-dunántúli Csoport (*Századok*, 1954, 719.). Minden bizonnyal azért csak ekkor, mert a bázisul szolgáló és a vezetőséget adó intézmények – az MTA Dunántúli Tudományos Intézete, a Pécsi Pedagógiai Főiskola és a megyei közgyűjtemények szakemberei a megváltozott helyzetben látták alkalmasnak a politikai feltételeket arra, hogy érdemi szakmai munkát végezzenek a társulat keretei között (Vonyó, 1995).

Ebben a légkörben figyelmeztette a főtitkár az igazgatóválasztmányt a tagságban megfogalmazott igényre: „...a Társulatban nagyobb demokratizmus legyen”, ami az előadói esteken kibontakozó aktív, alkotó, kezdeményező vitákat jelenthetne. Hangsúlyozta, hogy „az ötletet az élet vetette fel, alulról jött kezdeményezés” (*Századok*, 1954, 483–484.).

Az 1955 elején bekövetkezett visszarendeződés, ha el is tudta némítani ezeket a hangokat, a közvéleményt átformálni nem volt képes. Hatása tetten érhető 1956-ban a Petőfi Kör történezművitájában (Hegedűs – Rainer, 1990) és a Történezmű Forradalmi Bizottságának október-novemberi törekvéseiben (*Századok*, 1959, 175.).

A forradalom leverését követően, 1956–1962 között a társulat és területi csoportjainak működését egyrészt az elbizonytalanodás és passzivitás jellemezte, amit a vidéki vezetőségek többségének felbomlása is jelzett, illetve eredményezett. A munka tartalma pedig a visszarendeződésre utalt – módosulásokkal. Hasonlóan a hatalom politikájának számos területéhez. A vezetés kritikával illette az

1953–1956 között megfogalmazott nézetek nagy részét, s képviselőiket, „akik olyan tevékenységet fejtenek ki, hogy munkájukat a Társulat vezetősége többé nem vehette igénybe” (*Századok*, 1959, 175.). 1958. december 2-án a közgyűlés által elnökké választott Molnár Erik hangsúlyozta, hogy a Magyar Történelmi Társulat „a marxista-leninista történettudomány fejlesztését és ezen a révén a szocializmus építését szolgálja”. Ugyanakkor a tömeges tudománynépszerűsítés helyett azonvidéki csoportok támogatását szorgalmazta, melyek „tényleges történetkutatókat tömörítenek” (*Századok*, 1959, 175.). Megszűnt az előadói szakosztály, s a társulat vidéki tevékenységét elsősorban az évenként rendezett történeznapiak fémjelzték. Tematikájukat pedig a rendszer restaurálását és konszolidálását szolgáló kérdések taglalása. 1959-ben például TSZ-történevek és a Tanácsköztársaság története, 1960-ban, a 15. évforduló alkalmával, számos rendezvényen a felszabadulás különböző összefüggéseinek tárgyalása, 1961-ben a pécsi történész napokon „a burzsoá nacionalizmus elleni küzdelem történettudományi” feladatai voltak napirenden.

1962-ben már mutatkoztak az enyhülés jelei, és annak nyomán lazult a politika által a történettudományra gyakorolt nyomás. Ezt követően számos változás, s azok következményeként keletkezett ellentmondásos szituáció jellemezte a vidéki csoportok helyzetét és tevékenységét. Változatlanul érvényesült a párt irányító szerepe. Egyrészt a vezetők választása során gyakorolt vétőjog révén. Szakály Ferenc szavaival szólva: „a Társulat gondosan szelektált vezetősége döntött arról, kik legyenek azok a kiválasztottak, akik a szűk körben olvasott szakfolyóiratok hasábjain kívül is hallathatják hangjukat, hathatnak a szélesebb értelemben vett olvasóközönségre”. (idézi

Vonyó, 1995) Még az is előfordult, hogy egy területi csoport vezetője nem szakember, hanem tanácsi vezető lett.²

Másrészt tartalmi kérdésekben. A politikai elvárások teljesítését jelezte a munkásmozgalom-történet változatlanul hangsúlyos szerepe, továbbá az ilyen jellegű, illetve a rendszer előtörténetével kapcsolatos évfordulókról, személyiségekről történő megemlékezések (*Századok*, 1965, 1966, 1967, 1971, 1973). A „három T” elvének alkalmazása azonban lehetővé tette, hogy a társulati rendezvényeken látványosan szaporodjanak a *szakma által diktált* tematikai elemek (például: gazdaság-, társadalomtörténet, helytörténet, régebbi korok történeti kérdései stb.). Példaként említhetjük a Dél-dunántúli Csoport előadói estjeit, melyeken részben új, addig nem tárgyalt témákat vitattak meg, részben – szakmai alapon – a politikai elvárásoktól eltérő értékelések hangzottak el a vitákban (gyakran az előadásokban is). Ez történt például 1968. március 12-én, amikor Tilkovszky Loránt *A Szent István-i állameszme jegyében* címmel Teleki Pál nemzetiségi politikájáról tartott előadásában és az azt követő vitában nemzeti érdekek, illetve szempontok is hangot kaptak. Öt évvel később Dolmányos István *Napjaink szovjet historiográfiája* c. előadását követően a kérdezők és hozzászólók elsősorban Oroszország ázsiai vagy európai fejlődésének dilemmáját feszegették. Ezek a néha bátortalan, fokozatosan erősödő szakmai ellenvetések a történettudomány (és helyi képviselői) politikától való elszakadásának fontos jelenségei voltak. Kizárólag szakmai szempontok érvényesültek 1980-ban, a Pécs szabad királyi várossá nyilvánításának 200. évfordulója alkalmá-

² 1970-ben a borsodi csoport elnökévé a Miskolci Városi Tanács elnökhelyettesét választották. (*Századok*, 1970, 1280.)

ból rendezett konferencián (Vonyó, 1995). Hasonló tanulságai voltak a Kelet-dunántúli Csoport I. István királyról tartott emlékkonferenciájának (*Századok*, 1970, 1073.).

Ugyanígy kettősséget mutatnak a programok szervezeti vonatkozásai. A központ által elvárt tevékenységi formákból (vándorgyűlések, központilag meghatározott előadások stb.) fakadó azonosságok mellett egyre több, önálló kezdeményezésre épülő sajátos szín jellemezte az egyes csoportok tevékenységét. „A területi csoportok nagymértékben igazodtak a helyi adottságokhoz, ezt nemcsak munkájuk, hanem vezető testületeik is tükrözik, ahol a funkciók is ennek figyelembevételével alakultak ki” – állapította meg 1981-ben az igazgatóválasztmány (*Századok*, 1983, 289.). (2. táblázat; néhány területi és megyei csoport jellemző tevékenységi formái; ugyanott, továbbá *Századok*, 1962, 1963, 1964, 1970, 1973, 1975)

E változások nemcsak jelei, hanem inspirálói is voltak a vidéki munka megélénkülésnek. Nem véletlen, hogy ezekben az években alakultak meg a regionális csoportok ott, ahol addig nem került rájuk sor: 1962-ben a kelet-dunántúli, 1963-ban a nyugat-dunántúli. S ekkor teljesedett ki az 1950-es évek közepén

indult folyamat, a megyei szervezetek önállósodása. A pozitív jelenségeket regisztrálta 1966-tól közgyűlési beszámolóiban az országos főtitkár, megemlítve a társulati munka iránti érdeklődés, ennek nyomán a taglétszám növekedését, a csoportok rendezvényeinek gyarapodását. A társulat finanszírozását szolgáló központi támogatás 1956 utáni csökkenését ekkor még pótolni tudták a bázisintézmények (egyetemek, közgyűjtemények) szakmai programokra fordítható költségvetési tételeiből, illetve a tanácsok és intézmények, különböző társadalmi szervezetek stb. anyagi támogatásaként kapott összegek.

Az 1980-as évek közepétől, a hatalom nyomásának további enyhülésétől kezdve még inkább kitágultak a csoportok lehetőségei, erősítve a fenti tendenciákat. A rövid, mintegy öt éves átmeneti időszakot követően alapvetően új helyzetet teremtett a rendszerváltozás.

A szabaddá váló légkörben ellentétes folyamatok zajlottak le a vidéki szervezetek életében. Az 1980-as évek második felében nőtt a taglétszám, gazdagodott a csoportok programkínálata. Az 1990-es évek közepétől azonban lelassult, majd megfordult ez a tendencia. Csökkent azon csoportok száma, amelyek önálló rendezvényekkel keltették fel, illetve

Csoport	Tevékenységi forma
Borsod-Abaúj-Zemplén	Helytörténeti előadások <i>Borsodi Történeti Évkönyv</i> rendszeres kiadása
Csongrád	Vidéki centrumok kialakítása (Szentés, Makó stb.)
Hajdú-Bihar	Megemlékezés-sorozat kiemelkedő kutatókról
Kelet-Dunántúl	Részvétel <i>A Dunántúl településtörténete</i> című konferenciák szervezésében és köteteik kiadásában
Dél-Dunántúl	Történelemtanítási módszertani munkaközösség Évenként előadásorozatok a Pécsi Rádióban Kiadói tevékenység

2. táblázat • Néhány területi és megyei csoport jellemző tevékenységi formái

elégítették ki a történelem iránti érdeklődést. Közülük egyesek szerepe egyre inkább egy-egy színvonalas országos konferencia, illetve vándorgyűlés szervezésében, annak segítésében merült ki. A főtitkárok közgyűlési beszámolóikban, az 1990-es években sorra arról adtak hírt, hogy a megyei csoportok mintegy harmada szüntette be tevékenységét. Ellenpéldaként a Dél-dunántúli Csoportot említhették, mely változatlan aktivitást tanúsított (*Századok*, 1999, 2003, 2007). Utóbbi helyzete alakulása azonban önmagában is szemléletesen illusztrálja a korszak fokozódó nehézségeit, s azt is, milyen eszközökkel lehetett – legalább részben és időlegesen – ellensúlyozni azokat. Ezért tanulságos 1985–2007 közötti munkájának részletesebb bemutatása (Vonyó, 1995, MTT DDCs it).

A Dél-dunántúli Csoport legfontosabb akciói ebben az időszakban:

- *Dél-dunántúli történészek nyári tábora* (1986–2006 – húsz alkalommal).
- *Dél-dunántúli történészek konferenciája* (1987–1994 – öt konferencia, két tanulmánykötet).
- *Szigetvári konferenciák* – a török korszak kérdéseinek tárgyalása, vezető turkológusok közreműködésével.
- *A Dél-Dunántúl török alóli felszabadulása* (három nemzetközi konferencia: 1987-ben Siklóson a nagyharsányi csata, 1989-ben

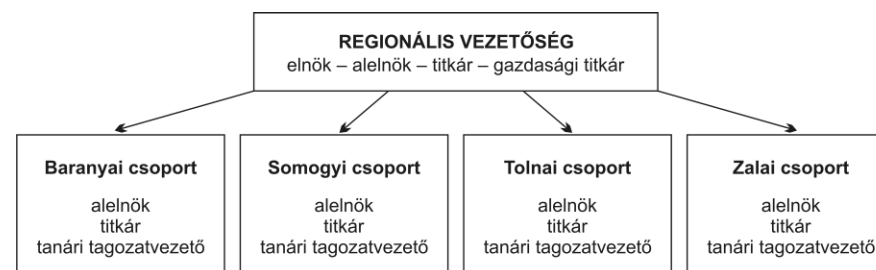
Szigetváron és 1990-ben Nagykanizsán az adott várak felszabadításának évfordulója alkalmából – ezek anyagának publikálása tanulmány- és forráskötetekben).

- *Helytörténeti kutatások, várostörténeti monográfiák elkészítésének segítése* (Pécs, Siklós, Nagykanizsa, Bonyhád – részvétel a kutatási programok szervezésében, konferenciák rendezésében).

Közülük is a legfontosabb és a legsikeresebb volt a továbbképzést szolgáló nyári táborok rendezése. Az egyhetes programokon összesen több mint ezer fő vett részt. Legtöbben tanárok, de szép számmal közgyűjtemények munkatársai, diákok, és számos nem szakmabeli érdeklődő. A résztvevők mintegy 5-6 százaléka a határon túlról érkezett.

A hatékonyság fontos biztosítéka volt a regionális szervezet fennmaradása, s azon belül a megyei csoportok önálló, de összehangolt tevékenysége. Ennek érdekében alakította ki a csoport 1987-ben kétszintű vezetőséget. (1. ábra)

Ez a szervezet egyszerre biztosította a megfelelő munkamegosztást és az erőforrások koncentrációját. A programok (táborok, konferenciák) főszervezője minden évben más megyei csoport vezetése volt, egyaránt támaszkodva megyéje intézményeire és a regionális vezetőségre. Így – szintén rotációs rendszerben – biztosítható volt egy ideig a megyei és városi

1. ábra

tanácsok/önkormányzatok, illetve intézmények és vállalkozások anyagi támogatása. A vezetőség pedig – tagjainak sokrétű szakmai érdeklődése és munkahelyi kötődése révén – a történettudomány több területén volt jártas, és széles körű kapcsolatrendszerrel rendelkezett, ami mind a tartalom, mind a szervezés terén garantálta a megfelelő színvonalat. A szervezeti keretek és a kedvező személyi feltételek tették lehetővé, hogy (a területi csoportok esetében egyedülálló módon) önállóan gazdálkodva finanszírozza rendezvényeit.

A rendszerváltásnak köszönhetően megvalósult a teljes szólásszabadság, nem voltak többé tiltott témák. Ez az első években még pozitív hatást gyakorolt a társulati rendezvényekre, hisz immár teljesen nyíltan lehetett beszélni addig elhallgatott vagy a hatalom igényei szerint értékelt történeti jelenségekről. Ezzel egy időben azonban sorra alakultak a társulat számára „konkurenciát jelentő” új egyesületek, melyek hasonlóan tartalmas programjaikkal érdeklődőket vontak el.³ Minden korábbinál gazdagabb lett a sokféle igényt kielégítő könyvkínálat. Széles tartalmi és ideológiai skálán lehetett tájékozódni a sokszínűvé váló folyóiratokban, sajtóban, illetve a kereskedelmi és az ismeretterjesztő tévécsatornák műsoraiban. Nem is beszélve az internet nyújtotta lehetőségekről. Ennek nyomán 1996-tól a dél-dunántúli történészek tábora résztvevőinek száma is csökkenő trendet mutatott – a kezdeti 60-80 főről az utolsó években 25-30-ra apadt.

Ezzel párhuzamosan – különösen az 1990-es évek végétől – romlottak a pénzügyi és szervezeti feltételek. Az állami szervek korábbi költségvetési támogatásait egy ideig

³ Magyar Levéltárosok Egyesülete (1986), Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület (1989), Történelemtanárok Egylete (1989)

kiváltotta a megyei és városi önkormányzatok szponzori tevékenysége. A múlt század utolsó éveitől azonban egyre csökkent költségvetésük, ami két vonatkozásban is rontotta a társulat területi csoportjainak helyzetét. Egyrészt, jelentősen visszaesett, esetlegessé vált, majd sok helyen lényegében megszűnt programjaik önkormányzati támogatása. Másrészt, pénzügyi elvonásokkal és a személyi állomány csökkentésével akaratlanul is ugyanerre kényszerítették intézményeiket, a levéltárakat, pedagógiai intézeteket, melyek infrastruktúrájukkal is kevésbé tudták segíteni a társulati csoportokat. Hasonló nehézségek jellemezték az egyetemek, főiskolák lehetőségeit is. A helyzet azért is vált súlyossá, mert egyrészt a gazdasági szervezetek csekély hajlandóságot mutattak/-nak ilyen rendezvények szponzorálása iránt, másrészt a területi csoportok – nem lévén önálló jogi személyek – az újonnan kínáló pályázati lehetőségekkel sem (vagy csak erősen korlátozottan) élhettek. Ennek volt következménye, hogy 2004-ben – tizennyolc év után először – a Dél-dunántúli Csoport nem tudta megrendezni hagyományos nyári programját. 2005-ben és 2006-ban pedig csak egy-egy nagyobb szakmai intézménnyel közös konferenciaként, melyeket jórészt utóbbiak finanszíroztak. A mai helyzetben csekély a remény a folytatásra. Azaz, a legaktívabb csoport aktivitása is látványosan hanyatlak. Tevékenysége egyre inkább a más tudományos szervezetekkel, intézményekkel közösen szervezett programokra korlátozódik, melyekhez csak szakmai és szervezési segítséget tud adni tagjai, illetve vezetőinek tapasztalatai révén.

Összegezve megállapítható, hogy a társulat területi csoportjainak története nemcsak sikertörténet, hanem egyben ellentmondások

története is. A létrehozásukat követő években, a legkeményebb diktatúra időszakában – kényszerűségből – a hatalom propagandaeszközeként funkcionál, a szakmai szempontokat mellőzni kényszerülő szervezetek minden anyagi és szervezeti támogatást megkaptak működésükhöz. Jóllehet, tevékenységük tartalmilag behatárolt volt, rendezvényeiken minden korábbinál nagyobb tömegek szereztek ismereteket történeti kérdésekről, szélesítve a társadalom érdeklődését múltjának eseményei és azok értékelése iránt. A Kádár-korszakban utóbbiakat – ha lassan is, de – egyre szélesedő skálán, és sok vonatkozásban már szakmai igényességgel elégíthették ki. Így hozzájárulhattak ahhoz, hogy a lakosság nagyobb része legyen képes – reális történeti ismeretek alapján – a korabeli társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális viszonyok kritikus elemzésére. Mivel a pénzügyi feltételek központi támogatás nélkül is biztosíthatóak voltak, az 1970–1980-as évek a – változatlanul fennálló, de csökkenő – korlátozások ellenére is igen termékeny szakasza volt a területi csoportok történetének. S végül, a politika nyomása alóli teljes felszabadulás (a hasonló funkciót betöltő szervezetek, fórumok gazdagodása, a hagyományos pénzügyi

támogatók ellehetetlenülése, az új lehetőségek nem megfelelő kihasználása jogi, szervezeti korlátok miatt stb.) ellentmondásos módon együtt járt az anyagi és intézményi feltételek rohamos romlásával, illetve az érdeklődők egy részének „elszivásával”. Miközben a szakmai és személyi feltételek minden korábbinál több lehetőséget rejtettek magukban.

Pesszimista kép, mely megváltoztatandó és megváltoztatható. Egyrészt a külső körülmények javításával – a területi csoportok önálló jogi személlyé válása, a pályázati lehetőségek kiaknázása, történelem iránt érdeklődő vállalkozók társulati csoportokba történő bevonása révén. Másrészt belső megújulással – új ötletekkel (mai problémáinkra is választ kereső, tartalmas, érdekes programokkal), a munkát vállaló, a mai viszonyokat ismerő és kihasználni képes, szakmailag felkészült, nagy munkabírású fiatalok vezetővé választásával. Utóbbiak lehetnek elsősorban képesek a területi csoportok munkájának megújítására, s ezáltal újabb fellendítésére – a tapasztaltak támogatásával.

Kulcsszavak: területi csoport, regionális csoportok, megyei csoportok, előadói szakosztály, konferencia, tudományműszerítés

IRODALOM

- Hegedűs B. András – Rainer M. János (szerk.) – Szabó Miklós (bev.) (1990): *A Petőfi Kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján*. 3. köt. *Történeiszvita*. Kelenföld-ELTE, Budapest
- Emlékkönyv a Magyar Történelmi Társulat negyedszázados fennállásának évfordulója napján, 1892. máj. 15-én tartott ünnepélyes közgyűlése alkalmára. Századok. 1892. Melléklet, 1–150.
- Huszár Tibor (1998): *A politikai gépezet 1951 tavaszán Magyarországon*. Corvina, Budapest
- Kónya Sándor (1975): Az Akadémia újjáalakulása és működése 1957-ig. In: Pach Zsigmond Pál (főszerk.) – Vörös Antal (szerk.): *A Magyar Tudományos Aka-*

démia másfél évszázada 1825–1975. Akadémiai, Budapest, 363–387.

MTT DDCS it – Magyar Történelmi Társulat Dél-Dunántúli Csoportjának irattára

Péteri György (1989): Születésnap ajándék Sztálinnak.

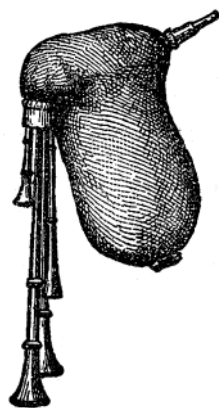
Vázlat a Magyar Tudományos Akadémia államosításának történetéhez 1945–49. Századvég. 1–2, 18–35.

Pótó János (1994): Harmadik nekifutásra. A Magyar Tudományos Akadémia „átszervezése”, 1948–1949. Történelmi Szemle. 1–2, 79–110.

Századok című folyóirat évfolyamai: 1949–1951, 1953–1955, 1959–1967, 1970, 1971, 1973, 1975, 1983, 1999, 2003, 2007

Szilágyi Gábor (1992): *Tűzkeresztség. A magyar játékfilm története 1945–1953*. Magyar Filmintézet, Bp., 79–86.
 Klebelsberg Kunó (1990): *Tudomány, kultúra, politika. Gróf Klebelsberg Kunó válogatott beszédei és írásai (1917–1932)*. (Válogatta, az előszót s a jegyzeteket írta: Glatz Ferenc) Európa, Budapest. 29–116. (Gróf Klebelsberg Kunó elnöki megnyitói a Magyar Történelmi Társu-

lat 1917–1922 közötti éves közgyűlésein)
 Vonyó József (1995): A Magyar Történelmi Társulat Dél-Dunántúli Csoportjának 40 éve. In: *A Dunántúl szolgálatában. Előadások Rúzsás Lajos emlékének*. (Szerk. Horváth Gyula) MTA Regionális Kutatások Központja–Magyar Történelmi Társulat Dél-Dunántúli Csoportja. Pécs, 38–39.

Tanulmány

ENERGIAERDŐK, FAÜLTETVÉNYEK, ÚJ TERÜLETHASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEK

Rédei Károly Csiha Imre

az MTA doktora
 Erdészeti Tudományos Intézet (erti@erti.hu)
 redei.karoly@t-online.hu

tudományos munkatárs
 Erdészeti Tudományos Intézet
 csihai@erti.hu

Veperdi Irina

a mezőgazdasági tud. (erdészet) kandidátusa
 Erdészeti Tudományos Intézet
 veperdi@erti.hu

A megújuló, s ezen belül a biomasszán alapuló energiaforrások felhasználásának növelése az Európai Unió, így hazánk energiapolitikájának is egyik meghatározó alapelve, illetve célkitűzése. A tervezetek alapján az EU a 2000-es évek eleji, kevesebb mint 6 %-os megújuló energiafelhasználását 2020-ig 20 %-ra kívánja emelni. Magyarországon ez az arány 13-15 % lenne az említett időszak befejező évéig. E program sikeres végrehajtásában fontos szerepet tölthetnek be az ún. energiaerdők, illetve energetikai faültetvények. Létesítésük alapelveként az a szakmai felismerés szolgál, hogy gyorsan növő fafajoknak (fajtáknak) meghatározott termesztés-technológia alapján történő telepítésével energetikai hasznosításra alkalmas faültetvényeket hozunk létre. Ezeket rövid (négy-tizenöt éves) vágásfordulóval termeljük ki, egy részüket több generáción át is sarjazzathatjuk. A tanulmány az ener-

getikai faültetvények termesztés-technológiai ismérveit tárgyalja, a kísérleti (referencia-) ültetvények hozamadatainak felhasználásával.

Fogalmi meghatározások

Energetikai célú erdőket és faültetvényeket elsősorban jó termőképességű termőhelyeken célszerű létesíteni, hasonlóan a normál erdőtelepítések ökológiai feltételrendszeréhez. A számbajöhető területek egy részén mezőgazdasági tevékenységet folytattak, de időközben a mezőgazdasági termékek iránti kereslet lecsökkent (napjainkban úgy tűnik, hogy csak átmenetileg), illetve a biztonságos termelés kockázata az átlagosnál lényegesen magasabbá vált (időszakos elöntések, árvízkarok stb.). A szántóföldi növénytermesztésből ily módon kikerült földterületek gazdaságos hasznosításának egyik formája a dendromassza (biomassza) termelés lehet. Első lépésben az energe-